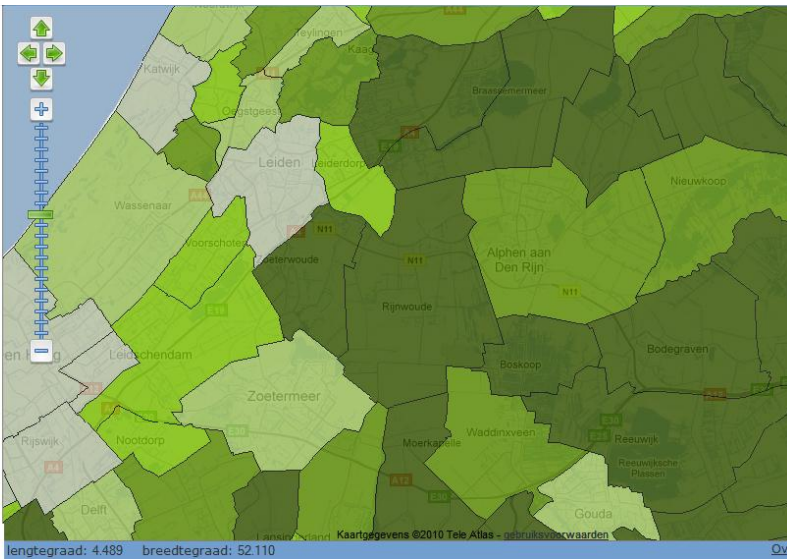
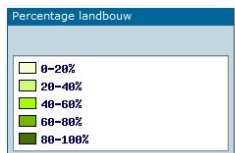
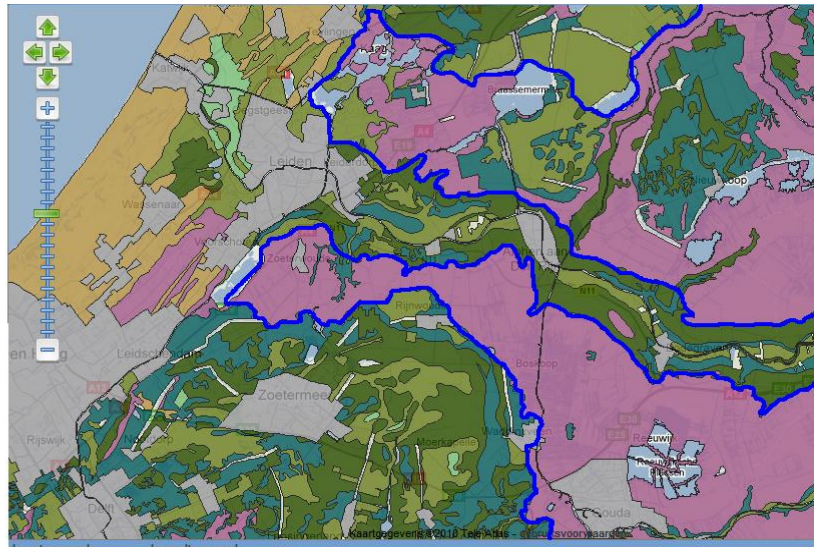

QUICK SCAN PROGRAMMA WATER

WESTELIJKE VEENWEIDEGEBIED

Arja Doornbos
Projectleider
Versie : 5 oktober 2010

1. Inleiding en opbouw

DAW en Quick Scan

Het Delta Agrarisch Waterprogramma (DAW) is een landelijk initiatief van LTO Nederland waarin vanuit de land- en tuinbouw een visie wordt neergezet op het toekomstige waterbeleid (Nationaal Waterplan). LTO Nederland zoekt hiermee handvatten om regie te voeren op de wateragenda, wat uit moet monden in een landelijk waterakkoord van de overheden met het bedrijfsleven, waarin de landbouw op een duurzame manier in is vertegenwoordigd. Parallel daaraan wordt invulling gegeven aan (innovatieve) gebiedsprogramma's

Omdat het watersysteem in de landbouwregio's sterk verschilt is voor de analyse van speerpunten gekozen voor een bottom-up benadering op het niveau van landbouwregio's, in de vorm van een quick scan. Op deze manier worden de belangen per regio inzichtelijk gemaakt en meegenomen in de landelijke lobby en in de prioritering voor een landbouwinnovatieprogramma.

De resultaten van de quick scan dienen als basis voor het verder vergroten van de bewustwording van de waterproblematiek en dragen bij aan het creëren van draagvlak in de regio. Met voldoende draagvlak en commitment kan vervolgens worden samengewerkt aan de invulling en uitvoeren van een (innovatief) gebiedsprogramma.

Op basis van bodemopbouw, geografische ligging en grondgebruik is voor het uitvoeren van de quick scan Nederland opgedeeld in 16 deelgebieden.

Uitvoering Quick Scan LTO Noord

Voor het Westelijke Veenweidegebied is de quick scan verlopen via onderstaande methodiek.

In de maanden juni en juli van 2010 zijn interviews gehouden met zowel een provinciaal LTO Noord medewerker, met gebiedskennis, een medewerker van het betreffende waterschap en een penvoerder van Projecten LTO Noord, waarbij zoveel mogelijk relevante informatie werd geïnventariseerd. Hierbij is de focus gelegd op de knelpunten en kansen die er spelen op het gebied van water en landbouw, zowel landelijk als specifiek gericht op het betreffende deelgebied. Omdat het gaat om een quick scan; een snelle inventarisatie met een beperkt aantal deskundigen per gebied, levert dit geen compleet, volledig, beeld op..

Het eindresultaat bevat, als rode draad, ten minste onderstaande informatie:

- Gebiedskennmerken; huidige gebruik areaal, ontwikkelingen, bodemopbouw, beschrijving watersysteem
- Knelpunten; welke knelpunten op gebied van water(beheer) zijn er nu voor de landbouw, worden er in de toekomst knelpunten verwacht. Zo ja, op welk schaalniveau (landelijk – regionaal – gebiedsspecifiek)? Hierbij wordt steeds de uitsplitsing naar knelpunttype waterveiligheid, waterkwantiteit, waterkwaliteit gemaakt
- Projecten; globale inventarisatie van relevante waterprojecten in het deelgebied
- Speerpunten; de vertaling van knelpunten naar landelijke en regionale acties. Focus op waar er specifiek kansen liggen voor de landbouw.

Afronding Quick Scan

Na de verslaglegging en de verwerking van de interviews heeft hierop een bestuurlijke terugkoppeling plaatsgevonden. De eventuele nieuwe informatie die tijdens deze gesprekken naar voren kwam is tevens in dit rapport verwerkt.

Het vervolg

Na het afronden van de quick scan ligt de focus op: communicatie en interactie. Het doel tijdens deze tweede fase is het vergroten van de bewustwording en daarmee het draagvlak. Daarnaast is de inzet gericht op het uitwerken van kansrijke ideeën per deelgebied en het ondersteunen van ontwikkelingen en projecten die in lijn zijn met het DAW.

2. Gebiedskenmerken

Van de circa 290.000 hectare veengronden in Nederland behoort circa 120.000 hectare tot het westelijk veenweidegebied. De gebieden liggen over het algemeen beneden NAP-niveau, zijn relatief slap en zijn daarom voor 75% in gebruik als grasland. Op de veenweidegebieden waar een kleidek op het veen ligt vindt naast veeteelt ook beperk akkerbouw en fruitteelt plaats. Enkele westelijke veenweidegebieden zijn de Alblasserwaard, Vijfheerenlanden, de Krimpenerwaard, de Venen en het Waterland.

Tabel 1 Ontwikkeling landbouwarealen Westelijk Veenweidegebied (LEI)

	West Veenw Gebied 2006	West Veenw Gebied 2020	%	Landelijk 2006	Landelijk 2020	%
grasland	136302	130438	-4	996738	961838	-4
snijmais en voedergew.	9380	10566	13	232582	220497	-5
aardappelen	4648	4217	-9	156581	145319	-7
granen	5805	5040	-13	213615	208911	-2
handelsgewassen	119	118	-1	4735	6056	28
ov. akkerbouwgewassen	4858	3105	-36	147756	101798	-31
akkerbouwm. groenten	1427	1534	7	52791	56491	7
totaal	162539	155018	-5	1804798	1700910	-6

Trends en ontwikkelingen

In toenemende mate worden veenweidegebieden (her)ingericht als natuurgebied. Twee voorbeelden zijn nationaal landschap Laag-Holland en het Groene Hart. Naast verbreding van de landbouw blijft schaalvergroting een belangrijke ontwikkelingsrichting.

Waterhuishouding

Gemiddeld bedraagt de grondwaterstand in de winter 0,60 m-mv en in de zomer 0,50 m-mv. Lokaal komen er wel grote verschillen voor in drooglegging en grondwaterstand. De afvoer wordt geregeld door water via getrapte boezems omhoog te pompen tot natuurlijk waterniveau van de hoofdrievieren.

Tot het veenweidegebied behoren tevens alle veenweideplassen zoals de Nieuwkoopse Plassen, de Reeuwijkse Plassen, de Kagerplassen, de Brassemermeer en de Westeinderplassen.

3. Knelpunten

Waterkwantiteit: waterveiligheid

- Veendijken: De secundaire waterkeringen zijn sterk gevoelig voor vernatting en verdroging. De waterhuishouding in en nabij de veendijken is dan ook een aandachtspunt bij ontwikkelingen in de waterhuishouding.

Waterkwantiteit: wateroverlast

- Bodemdaling: Ondanks dat bodemdaling het meest bekende knelpunt voor het veenweidegebied is, wordt slechts 15% van de veenweidegebieden in het westen aangemerkt als zeer gevoelig voor bodemdaling. Gebieden waar dit speelt zijn: De Venen en de Reeuwijkse plassen. De voorspelde zeespiegelstijging (60 cm in 100 jaar) en maaiveld daling (50 cm in het gebied) leiden op korte en lange termijn tot verschillende problemen:
 - Het gebied komt voortdurend lager te liggen door o.a. oxidatie tijdens het cyclische proces van waterstandsverlaging-maaiveld daling-waterstandverlaging
 - Diepere polders worden gevoeliger voor overstromingen
 - Toename van verzilting en zoetwaterkwel
 - Meer onderhoud aan de veenkaden en –dijken
 - Stagnatie in de afvoer van rivierwater door opstuwning
 - Toename van de kustafslag
- Ontwateren: Hangt sterk samen met het thema 'bodemdaling'. Er heerst een voortdurend spanningsveld tussen ontwateren opdat het land voldoende droog is en vernatting zodat het land niet inklinkt. Deze strijd is niet alleen in belang van de agrarische ondernemer, maar ook de infrastructuur, de woningsector en in feite de hele veenweidense economie hebben met dit spanningsveld te maken.
- Overlast: Door klimaatverandering zal de gebiedsafvoer toenemen met 10 tot 50% waardoor het bestaande watersysteem vaker en meer belast gaat worden. Zonder maatregelen zal dit regelmatig tot wateroverlast leiden.

Waterkwantiteit: tekort

- Zoetwatervraag voor veen: Om het waterpeil in de veenweidegebieden in droge tijden voldoende hoog te houden om onnodige verveving tegen te gaan, bestaat er 's zomers een zoetwatervraag. Zout water is geen optie vanwege de bevorderende werking van het zout op veenafbraak. Daarnaast verlangen beschermde plassen als de Reeuwijkse Plassen ook een toevoer van voldoende zoetwater.
- Onderwaterdrainage: De techniek van onderwaterdrainage vraagt meer water dan gewone drainage. Het gevolg is dat er meer water nodig is en dat een grotere verdamping optreedt.

Waterkwaliteit: emissies

- Nutriënten: Het oppervlaktewater bevat relatief hoge concentraties aan stikstof en fosfaat. Stikstof komt vrij bij de afbraak van veen en bladafval langs open water. Fosfaat wordt aangeleverd bij zoete kwel langs rivieren. Een slechte waterkwaliteit is in 85% van de veenweidegronden het grootste probleem.
- Landbouw: Bemesting draagt in het veenweidegebied voor 30 tot 40% bij aan de totale nutriëntenbelasting van het oppervlaktewater. Door anders en minder te bemesten is een reductie tot bijdrage van 5 tot 10% haalbaar. Hier ligt wel een behoorlijke opgave voor de landbouw.
- Stikstof door vervening: Afvloeiing van stikstof via oppervlakkig grondwater door vervening is moeilijk te voorkomen
- Ziektebronnen: relatie tussen veterinaire problemen en de manier van waterbeheer. Een voorbeeld is de toename van gevallen Leverbot in vernatte gebieden.

4. Lopende projecten en onderzoeken

Waterkwantiteit: bodemdaling

- Onderwaterdainage Kwadijk: Toepassen onderwaterdrainage waarbij de drains onder het slootpeil liggen in plaats van daarboven. Hierdoor hebben de drains een nivellerende werking: verlaging van relatief hoge grondwaterstanden (winter) en verhoging van relatief lage grondwaterstanden (zomer). Oxidatie van het veen wordt zodoende tegengegaan.
Doelstelling: onderzoeken of maaiveld daling beperkt kan worden, met behoud van rendabele melkveehouderij.
- Herindeling Krimpenerwaard: Centralisatie van agrarische bedrijfsvoering in het midden en zuiden van de polder, ontwikkelen nieuwe natuur op locatie waar bodemdaling het sterkst is (door wegzijging water naar Zuidplaspolder). In 2005 is hiertoe een convenant tussen 15 partijen getekend.
Doelstelling: gebiedsontwikkeling naar een duurzaam waterbeheer voor het veenweidegebied
- Herindeling Wormer- en Jisperveld: Opnieuw inrichten watersysteem waardoor grotere robuustere eenheden overblijven.
Doelstelling: terugdringen bodemdaling en ontwikkelen van landbouw als natuurbeheerder

Waterkwantiteit: watersysteem

- Utrechtse Venen: inrichten van robuustere peilvakken, opheffen onderbemalingen, beschermen van cultuurhistorische lintbebouwing.
Doelstelling: toepassen van flexibel peilbeheer, beter afstemmen aan- en afvoer van oppervlaktewater

Waterkwaliteit: nutriënten

- Vlietpolder: Inzoomen op alle bronnen van meststoffen (keten en systeembenadering). Het project loopt sinds 1999.
Doelstelling: aan de hand van onderzoeksresultaten een maatregelenpakket samenstellen om de waterkwaliteit te verbeteren.

5. Speerpunten waterbeleid 2015 – 2021

Nationaal Waterbeleid		
aandachtsgebied	speerpunt	opmerkingen
Waterkwantiteit	<p>Bodemdaling: Grootschalig toepassen van onderwaterdrainage in veengebieden, prioriteit voor zeer gevoelige gebieden.</p> <p>Onderzoeken hoe bij extreme droogte de Hollandse IJssel kan worden afgesloten</p> <p>Onderzoeken of water inlaten vanuit IJsselmeer een optie is</p>	<p>Hoge prioriteit</p> <p>Ondanks regionaal probleem gaat het de draagkracht van de regio te boven. Tegengaan van bodemdaling is van nationaal belang, mede wegens onomkeerbaarheid ervan.</p> <p>Vraag: wie is probleemeigenaar?</p> <p>Acceptatie van enige hinder voor scheepsvaart in extreem droge tijden is onvermijdelijk</p> <p>Vervolgactie DAW: Deze optie dient nader besproken te worden met het waterschap</p>
Waterkwaliteit	<p>Onderzoek naar andere bemestingsmethoden (v.b. sleepslagmethode), aanpassing van het uitrijseizoen, bevorderen van specifieke chemische reacties door toevoeging van natuurmineraal</p> <p>Terugdringen bodemdaling: zie bodemdaling</p>	
Regionaal Waterbeleid		
aandachtsgebied	speerpunt	opmerkingen
Waterkwantiteit (overlast)	<p>Bodemdaling: Grootschalig toepassen van onderwaterdrainage in veengebieden, prioriteit voor zeer gevoelige gebieden</p> <p>Opzetten waterpeil alleen op plekken waar landbouw is afgestemd op een natte ondergrond en voldoende economisch perspectief blijft hebben</p>	Hoge prioriteit
Waterkwantiteit (tekort)	<p>Stimuleren van waterberging door:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontwikkelen waterbergingsgebieden ▪ De nu al natte gedeeltes inrichten als waterberging ▪ Oprekken van het hoofdwaterstelsel 	
Waterkwaliteit	<p>Minimaliseren van nutriëntenbelasting door vervening</p> <p>Hoe groot is het doelgat voor N + P? Hoe hiermee om te gaan?</p>	Vervolgactie DAW: nader bespreken met waterschap

6. Innovatie-waterprogramma Westelijke veenweidegebieden

<i>Speerpunten landbouw Westelijke Veenweidegebied</i>		
aandachtsgebied	speerpunt	opmerkingen
Algemeen	Aanstellen van een projectcoördinator voor alle veenweideprojecten Problematiek rond bodemdaling zo breed mogelijk dragen	
Waterveiligheid	Waterbeheer in veendijken toetsen en controleren	Prioriteit, actie waterschappen
Waterkwantiteit (bodemdaling)	Introduceren onderwaterdrainage op veenweidegronden Onderzoeken waar kansen liggen voor vormen van landbouw met een verhoogd waterpeil (natuurlandbouw)	Gezamenlijke actie waterschappen, LTO en ondernemers Gezamenlijke actie waterschappen, LTO en ondernemers
Waterkwantiteit (overlast)	Onderzoek waar het hoofdwatersysteem kan worden opgerekt Ontwikkel (tevens) centrale en decentrale waterbergingsgebieden. Zo mogelijk in natte gedeeltes van een gebied. Voorstel: laat de mate van verzadiging van de grond een graadmeter zijn voor de mate van onderbemaling Creëren van draagvlak voor aanpassen peilbesluiten	Actie waterschappen Actie waterschappen, tevens actie waterschappen om dit mee te nemen in gebiedsprocessen Ideeënfase LTO Noord
Waterkwaliteit	Onderzoek relatie van vernatte gebieden met dierziekten	

(Vervolg) Speerpunten landbouw Westelijke Veenweidegebied

aandachtsgebied	speerpunt	opmerkingen
	Bemesten: <ul style="list-style-type: none">▪ Optimalisatie bemestingsmethoden▪ Aanpassen uitrijseizoen▪ Bevorderen specifieke chemische reacties door toevoeging mineralen▪ Fosfaatnorm voor boezems aanpassen▪ Aandacht vragen voor de gevolgen van de mestwet (minder mest → minder gras → meer onkruid → gebruik bestreidingsmiddelen → vervuild water)	
Water (algemeen)	Stimuleer boeren om waterondernemer te worden d.m.v. schaderegeling aangevuld met vermogenscompensatie Kennis en daarmee draagvlak vergroten over waterbeheer (peilbesluiten) bij ondernemers (ook gewenst bij provincies) Realiseren waterdoelstelling koppelen aan kavelruil Meer duidelijkheid over begrenzing en inrichting van EHS-gebieden	Aanleg van waterberging of NVO wordt daarmee onderdeel van (winst)doelstelling van het bedrijf Actie LTO Noord

7. Conclusies en Doorkijk

De uitkomsten van de quick scan zijn divers en meer en minder abstract.

Daarnaast verschillen de speerpunten in detailniveau en fase van elkaar: Er zijn speerpunten die zich nog in de fase van analyse van problemen bevinden terwijl voor andere speerpunten er al doelmatige oplossingen worden uitgevoerd.

Bij de interpretatie van de resultaten is het goed om te realiseren welke factoren de resultaten van de quick scan mede bepalen:

- De variaties in gebiedskennis, deskundigheid, diepgang.
- De beperkte tijd en smalle raadpleging.
- Verschil tussen feiten en standpunten (vb. waterverdeling).
- Meer of minder uitgekristalliseerd onderzoek (vb. mineralenbenutting versus klimaateffecten).
- Problemen en oplossingen die wel kwalitatief zijn benoemd maar (nog) geen kwantitatieve en financiële onderbouwing kennen (vb. ecologische waterkwaliteit).
- Maatregelen en oplossingen waar de doelmatigheid en kostenefficiëntie nog nader bepaald moet worden. (vb. Groen-Blauwe diensten)
- Het ontbreken van een meer integrale afweging van ruimte beslag, watersysteem, functieontwikkeling, mogelijkheden en consequenties (vb. natuur vs. Landbouw).
- Nog te maken doorvertalingen van verwachte ontwikkelingen naar het watersysteem (vb landbouw 2020).
- E.a.

Speerpunten Westelijk Veenweidegebied

Toch geeft de quick scan een goede indruk van de speerpunten die er specifiek voor dit gebied gelden:

Voor het Veenweidegebied zijn de meest opvallende:

- Waterkwaliteit is het belangrijkste knelpunt, gevolgd door bodemdaling en de kwaliteit van de veendijken
- Omgaan met bodemdaling, coördinatie voor alle veenweidegebieden combineren, toepassen onderwaterdrainage, waar mogelijk een hoger waterpeil met voldoende perspectief evt. met natuurlandbouw.
- Voor wateroverlast is extra berging nodig, dimensionering van watersysteem, via gebiedsproces draagvlak vinden voor aanpassen van peilbesluiten met voldoende economisch perspectief.
- Omgaan met en beperken van effecten van verdroging door vasthouden, aanvoer, prioriteit in de verdringingsreeks en bevorderen acceptatie.
- Verbeteren waterkwaliteit via optimalisatie van bemesting; samenstelling, technieken en toepassing en daarnaast de belasting van vervening beperken.
- Meer maatwerk en samenwerking van agrarische ondernemers, waterschappen en provincie om inzicht en draagvlak te bevorderen, compensatie en perspectief inhoud te geven en Best Practises toe te passen.

Doorkijk

In de Quick Scan komen meerdere aangrijppunten voor acties en oplossingen naar voren. Bij de uitwerking in het gebiedsprogramma zullen de mogelijke acties nader bepaald en geadresseerd worden.

Mogelijke Acties en Oplossingen :

Via een waterakkoord/ overeenkomst het commitment en de verantwoordelijkheid regelen van (gebieds)partijen om samen problemen goed te analyseren, oplossingen met draagvlak te zoeken, te faciliteren en realiseren.

- Werken aan kringlopen, zelfvoorziening, ruimte voor natuurlijke veerkracht...
- Ander grondgebruik; (zilte)teelten, Groen-Blauwe diensten, meervoudig grondgebruik,...
- Acceptatie bevorderen van minder optimale teeltomstandigheden bij verdroging, vernatting, verzilting,...
- Toepassen van efficiëntie technieken: sensor, GPS, teeltwijze, waterbenutting, gesloten kas,.....

- Kunstmatige oplossingen: 'pompen', peilbeheer, waterbuffers, aan-/afvoeren, hergebruiken, doorspoelen, peilgestuurde drainage, drijvende kas,...
- Ruimtebeslag: integraal, landbouw compenseren(ontwikkelmogelijkheden), Groen-Blauwe diensten, meervoudig ruimtegebruik,...
- Waterbergen/bufferen: IJsselmeer, natuurgebieden, peilvlakken, Groen-Blauwe diensten, zelfvoorzienendheid, multifunctioneel grondgebruik, samenwerken,....
- Faciliteren, opschalen en continueren Best Practises, maatwerk per gebied mogelijk maken,.....
- De uitwerking van de klimaatontwikkeling op niveau van gebied en bedrijf. Waar komen kritische grenzen in beeld voor verzilting, verdroging, vernatting, zoetwatervoorraad.....
- Meer kennis uit onderzoek naar de praktijktoepassing vertalen in plaats van in onderzoek te blijven hangen is daarbij cruciaal (minder onderzoeken, meer toepassen...).
- De vertaling van de verwachte landbouw ontwikkeling (LEI 2020) naar betekenis voor landbouw en waterhuishouding. (randvoorwaarden, knelpunten, keerpunten,....)
- Actief betrokken zijn bij studies in het kader van de Delta-programma's < 2014, zoals zoetwatervoorziening.
- Onderbouwing verdringingsreeksen.
- Uitwerking van haalbare en betaalde Natuur-, TOP- en KRW doelen en GGOR.
- Via gedeelde Data Base kunnen speerpunten en maatregelen voor overeenkomstige gebieden en/of knelpunten vergeleken worden.

De waterbeheerder is bezig met meerdere gebieds-/ water projecten, waarin een actieve rol van de landbouw gewenst is. Water is een cruciale productiefactor voor landbouw en landbouw heeft belang bij oplossingen die goed aansluiten bij de landbouw. LTO Noord en Projecten kunnen met de agrarische ondernemers in het gebied bij ontwikkeling en uitvoering een belangrijke rol vervullen. Door uitwerking van de landbouwbelangen en ideeën onder de vlag van Programma Water komt de landbouw voor die rol beter beslagen ten ijs.

Dus:

- Deze rapportage is startdocument voor het met draagvlak uitwerken van een gebiedsgericht innovatieprogramma, daarbij bepalen de speerpunten voor het gebied de focus en kunnen de genoemde acties en oplossingen op maat worden ingezet.
- Dit startdocument draagt bij aan de input voor een Delta Agrarische Waterprogramma en de Stroomgebieds Beheersplannen van 2015-2021.
- Klimaatontwikkelingen en de ontwikkelscenario's van de landbouw (LEI 2020) vragen daarbij om een voortschrijdende doorvertaling naar waterbehoefte en waterbeheer.
- Wateropgaven en landbouwopgaven zijn nauw verweven en vragen een integrale benadering. Via de verdere ontwikkeling van dit Agrarisch Waterprogramma kan de samenwerking binnen LTO landelijk en regionaal bijdragen aan meer gezamenlijke focus, synergie en daadkracht ten dienste van een voldoende waterproof landbouw en landbouwbedrijven.